

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема:
**СЪВРЕМЕННИ МОДЕЛИ, НОВИ ПОДХОДИ И ПЕРСПЕКТИВИ В
ОБУЧЕНИЕТО НА СТУДЕНТИТЕ ОТ СПЕЦИАЛНОСТ
„МЕДИЦИНСКИ ЛАБОРАНТ“**

на докторант: **Йорданка Йорданова Михайлова**
преподавател в УС „Медицински лаборант“ в Медицински колеж Варна,
към Медицински университет “Проф. д-р П. Стоянов“ – Варна

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“
в област на висшето образование: *7. Здравеопазване и спорт,*
професионално направление *7.4. Обществено здраве,*
по специалност: *Управление на здравните грижи*

Рецензент: **проф. д-р Соня Колева Тончева, д.оз.н.**
Зам. директор на Филиал Шумен, МУ – Варна

Данни за процедурата

Преподавател **Йорданка Йорданова Михайлова** е зачислена като докторант в редовна форма на обучение в докторска програма „Управление на здравните грижи“ за придобиване на ОНС „Доктор“, в област на висшето образование: *7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.4. Обществено здраве,* в Катедра „Здравни грижи“, Факултет „Обществено здравеопазване“ на Медицински университет – Варна, съгласно Заповед на Ректора №Р 109-508/04.11. 2020г.. Научен ръководител доц. Емилия Георгиева, д.оз..

На основание чл.26 ал. 6 и чл.30, ал.3 от ППЗРАСРБ, чл.68, ал.1 от ПРАС на МУ Варна и решение на ФС по протокол № 214/22.11.2023г. на ФОЗ, успешно положен докторантски минимум и съобразно готовността и за публична защита **Йорданка Йорданова Михайлова** е отчислена с право на защита със Заповед 109 – 511/29.11.2023г. на Ректора на МУ - Варна.

Биографични данни и кариерно развитие на докторанта

Йорданка Йорданова Михайлова е родена на 18 май 1971 г. в гр. Варна. Средното си образование завършва в V Езикова гимназия през 1988 г. в гр. Варна. През 1990 г. завършва Медицински Колеж – Варна, специалност „Медицински лаборант“, а през 2006 г. отново в Медицински колеж се дипломира в специалност „Помощник фармацевт“.

Има придобити три магистратури: Магистър по специалност „Здравен мениджмънт“ в МУ – Варна през 2001г.; Магистър по специалност „Социална педагогика“ в Шуменския университет през 2007г.; Магистър по специалност „Управление на здравните грижи“ през 2015г. в МУ – Варна.

През 2022 г. придобива специалност по „Обществено здравеопазване“. От 2022 г. е редовен докторант в катедрата по „Здравни грижи“ във ФОЗ на МУ – Варна.

Трудовият стаж на преподавател **Йорданка Йорданова Михайлова** започва през 1990 г. в клиничната лаборатория на Дома за медико-социални грижи за деца в гр. Варна и продължава там 22 г. От 2006 до 2017 г. работи, като помощник фармацевт в „Максифарм“ ООД. От 2012 г. до настоящия момент работи, като преподавател в Медицински колеж – Варна в УС “Медицински лаборант“. Участва в практическото

обучение на студентите от специалност „Медицински лаборант“ – провежда упражнения, семинари и клинична учебна практика. Преп. Михайлова има стремеж за разширяване на теоретичната си и практическа подготовка чрез участия във форми на СДО, които и помагат да оформя изследователските и преподавателските си умения.

Автор и съавтор е на 20 публикации. Участвала е в над 10 научни форума. Академичен наставник в проект „Студентски практики“. През май 2023 г. участва в проект в гр. Торино, Италия (ПРОЕКТ BG05M2OP001-2.016-0025-C02), а през декември 2023 по програма Еразъм+ в Одрин, Турция.

Интересите на преп. Михайлова са в областта на медицинската лабораторна практика, фармацията, алтернативните методи за лечение, чуждите езици и култура, педагогиката, съвременните начини за обучение на студентите и др.

Владее много добре френски, английски и руски език. Има добра компютърна грамотност.

Обща характеристика на дисертационният труд

Дисертационният труд, представен от апреп. **Йорданка Йорданова Михайлова** е разработен към катедра Здравни грижи на ФОЗ към Медицински университет – гр. Варна. Дисертацията е структурирана в седем глави и съдържа 130 страници, включващи 10 таблици и 33 фигури, 4 приложения. В структурно отношение резултатите от проученото мнение би могло да бъдат оформени в една глава (*глава III*) с няколко части, тъй като представените глава III, IV и V са сравнително малки по обем и изкуствено фрагментиране е ненужно, а и се затруднява възприемането. В една следваща *глава IV* би могло да се предложи сравняване на мнението на трите групи респонденти, относно разкриване на магистърска програма и направените от автора SWOT анализи, както и предложеният учебен план за магистърска програма „Медико-лабораторен мениджмънт“ за специалност “Медицински лаборант“ с ОКС „Професионален бакалавър“. По този начин структурата на дисертационния труд би била по подредена и представянето на резултатите по – убедително в подкрепа на иновативния подход, който предлага преп. Михайлова.

Представените резултати от проученото мнение на трите групи респонденти показват прости разпределения на изказаното мнение. Би било добре ако беше дадена възможност на различните групи да отговорят на еднакви въпроси с възможност за сравняване и съответно за задълбочаване на анализа, който следва да бъде направен. *Препоръчвам на докторантката при следващи проучвания да достигне до резултати с възможности за съпоставяне, свързване на мнението на различните групи по признаци и по – сложни графични и таблични представяния.*

Цитирани са 158 литературни източници, от които 96 на кирилица, 38 на латиница и 24 интернет източника. *Препоръчвам на преп. Михайлова да обърне внимание на правилно цитиране на интернет източниците – посочва се съответната статия и автор, а не само сайт както напр. са посочени източници 148, 151 и др.*

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на Катедрен съвет на Катедрата по здравни грижи при МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна на 15.02.2016 г.

Оценка на актуалността на темата

Разработената от **Йорданка Йорданова Михайлова** тема е изключително актуална към настоящия момент, когато се извършват редица промени във висшето образование, насочени към повишаване на качеството на обучението на студентите. Докторантката е развила изследователската си теза, вземайки предвид някои различия по отношение на образователните степени у нас и редица европейски страни и

нагласите на студентите и работодателите от лабораториите. Поставя се акцент върху образователните аспекти и професионализация на медицинският лаборант. Повишаване квалификацията на медицинският лаборант у нас е актуален проблем особено в контекста на Европейските изисквания за подготовка на медицинските специалисти и възможността за свободно движение на човешките ресурси, както и изказаното желание на студентите да се реализират в редица европейски страни. Теоретично и практически доказано е, че образованият медицински лаборант при непрекъснато поддържане и повишаване на квалификацията си би могъл да осигури по – широко участие в медицински лаборатории с различен профил и да участва в превенцията и в лечебно-диагностичния процес. Към момента такива специалисти има във всички държави-членки на Европейския съюз, където техните роли и задачи са строго регламентирани и координирани с останалите членове на мултидисциплинарния екип.

У нас все още има субективно отношение на останалите членове от екипа и известно подценяване на медицинските лаборанти. В този смисъл разработеният от преп. Йорданка Михайлова дисертационен труд е много актуален с безспорно научното доказване, че медицинските лаборанти следва да притежават ОКС „бакалавър“ и ОКС „магистър“, както и да поемат по – големи отговорности в лабораторните дейности и мениджмънта на медицинските лаборатории. Професията на медицинския лаборант е в постоянно развитие, което се дължи на непрекъснато разработване и работа с все по-модерна медицинска апаратура за анализ на проби и биологичен материал, откриване на нови маркери и др., с което работата на лаборантите е необходимо да става все по-прецизна.

Научните дирения на авторката са изключително ценни в три аспекта:

1. *Проучване готовността и нагласите на медицинските лаборанти, относно повишаване на квалификацията и от друга страна проученото мнение на потребители на здравни специалисти относно професионалната подготовка и компетенции на медицинските лаборанти.*
2. *На базата на научното проучване е предложен Модел за обучение в магистърска програма „Медико – лабораторен мениджмънт“ на медицинските лаборанти, който е подкрепен с изказаното мнение на студенти, експерти и работещи медицински лаборанти.*
3. *Предложени са различни образователни форми, които могат да подпомогнат лаборантите за разширяване на компетенциите при работа в медицинските лаборатории.*

Задълбоченият анализ на добри практики в различни европейски страни за обучението и професионалната реализация на медицинските лаборанти дава основание на авторката да отбележи факта, че у нас дейността на медицинските лаборанти е недостатъчна и практически здравната система се лишава от ресурс, с който разполага. Тя заключава, че е необходимо реформата да продължи, и лабораторните специалисти със специалност „Медицински лаборант“, придобили образование в България да се синхронизира с европейските образователни квалификационни степени. Недооценяването на приносната роля, която биха имали медицинските лаборанти при подходящо обучение е съществен пропуск на здравната ни система, който преп. Михайлова научно доказва в дисертационния си труд. **В този смисъл трудът е много актуален на фона на увеличаващият се дефицит на лаборанти в страната, необходимост от допълнителни компетенции за познаване на съвременната лабораторна апаратура и дигитални технологии, въведени в този сектор на здравеопазната ни система.**

Подходите, които е подбрала преп. Михайлова по недвусмислен начин показват нейното умение на преподавател и изследовател, ориентиран към постигане на високи

резултати от студентите и гарантират успешна реализация. Разработването на педагогическа концепция относно специализиращата подготовка за изграждане на компетенции за работа на медицинският лаборант в различни лаборатории е особено ценно за практиката.

Литературен обзор

Литературният обзор е разработен в обем от 45 страници, структуриран в I глава.

В обзора са формулирани 3 основни рубрики „Медицинският лаборант - роля и място в здравната система“, „Специфика на обучението по специалността „Медицински лаборант“, „Професията „Медицински лаборант“ в съвременното здравеопазване“, от които по – обстойно са анализирани: *Историческо развитие на специалността „Медицински лаборант“; Европейска квалификационна рамка; Длъжностна характеристика на медицинския лаборант; Видове методи на обучение и преподаване; Електронните учебни ресурси - нов подход в обучението*, които очертават съществуващи различия на специалността у нас и „*Съвременни модели в обучението на медицинските лаборанти*“. Прави впечатление значително дългия обзор спрямо общия обем на дисертацията и прекомерната фрагментация на различни аспекти в професионалната подготовка и реализацията на медицинските лаборанти, без да се постига по – голяма задълбоченост.

В литературния обзор авторката прави **SWOT анализ на електронните методи на обучение, а електронните учебни ресурси определя като нов подход в обучението на лаборантите и насочва вниманието си към** проучване на мнението на различните групи респонденти по избраната тема на дисертационния труд.

За разработването на литературния обзор авторката се опира на достатъчно източници, които е анализираща и показва познаване на мнение на други автори по избрания от нея проблем. ***Независимо от направените критични бележки забележими са уменията на преп. Йорданка Михайлова да борави с литературни източници и да изразява собствено мнение по темата на дисертацията.***

Постановка на научното проучване

Във II глава се визира методиката на научното проучване. На базата на разработеният литературен обзор в общи линии успешно са изведени целта и основната изследователска теза, въпреки че целта се нуждае от по – прецизна формулировка. Формулирани 5 задачи и 3 работни хипотези, разработени съобразно европейските изисквания и опит, насочени към прилагане на нови подходи и съвременни методи на обучение на медицинските лаборанти. Етапите на проучването са представени коректно в табличен вид. Авторката е приложила разнообразни методи, които гарантират достоверност на получените резултати. Използван е *документален метод* за проучване на важни международни документи и официална учебна документация на специалност „Медицински лаборант“. Приложен е и *социологически метод*, чрез анонимно анкетно проучване на две групи респонденти: студенти 1, 2 и 3 курс от специалността „Медицински лаборанти“ от Медицински колеж – Варна и Медицински колеж – Стара Загора и медицински лаборанти, работещи в лечебните заведения: УМБАЛ „Св. Марина“ ЕАД - Варна, МБАЛ „Св. Анна“ АД - Варна, МБАЛ - Варна към ВМА. Интересен е подходът за проведеното *интервю с експерти* (потребители на здравни специалисти) от лечебните заведения: УМБАЛ „Св. Марина“ ЕАД - Варна, МБАЛ „Св. Анна“ АД - Варна, МБАЛ - Варна към ВМА. *Анкетният метод* е приложен за проучване мнението на 179 лица, разпределени, както следва: **работещи медицински лаборанти -79; студенти от специалност „Медицински лаборант“ – 100.** Пропуск е

липсата на информация относно липсата на посочен обхват на студентите във всеки от коледите. **С експерти (n=10) е проведено интервю.** Буди недоумение как авторът определя видът на интервюто – като полуструктурирано (в гл. II) или като стандартизирано (прил.№3) или по – скоро показва непознаване на методите!? Още повече има съществени различия при провеждане на интервюто „лице в лице“ и „по телефона“.

Инструментариумът е собствено разработен за целта на настоящото дисертационно проучване. За обработка на първичната социологическа информация са използвани разнообразни статистически методи, но са описани и такива, които видимо от резултатите не са прилагани. Методиката се нуждае от допълнителна информация: например как е сформирана извадката на студентите от МК Варна и Стара Загора, от какви лаборатории са експертите (посочени са само лечебните заведения), критерии за включване и изключване се разработват за всяка група поотделно.

Резултати

По своята същност дисертационният труд представя резултати от голям обем извършена работа от авторката. Резултатите са логически оформени и структурирани в глава III и глава IV, V и VI и са представени практико-приложните аспекти на изследването.

В III глава **“Резултати и обсъждане от анкетното проучване, сред работещи медицински лаборанти“** са разгледани основните характеристики на анкетирания медицински лаборанти, изследвана е професионална реализация в областта на лабораторната медицина, очертани са причините за недостиг на медицински лаборанти, проучени са новите възможности на работното място във връзка с придобиването на по-висока квалификация. Изследвано е мнението относно организирането на курсове или магистърски програми за следдипломно обучение. По – важни резултати в тази част се отнасят до удовлетвореност на медицинските лаборанти от придобитите знания и умения и реализацията им в работната среда (79,75%); Готовност за усъвършенстване, чрез курсове и магистърски програми (82,28%). Според авторката влияние оказват потребности като престиж и кариерно развитие, по-висока ефективност при работа с пациенти и професионално развитие. Работещите са посочили необходимост от увеличаване на хорариума по учебна практика в обучението на студентите в Медицинския колеж, както и добавяне на летен стаж (89,87%, n=71), по – малко, но над 50% са тези, които смятат че трябва да се завиши хорариумът по основни дисциплини (54.43%).

Авторката извежда основните проблеми, свързани с обучението и професионалната реализация на медицинските лаборанти и на тази база генерира идея за разработване на **Модел за магистърска програма**, считайки че този подход ще повиши професионалното самочувствие и ще издигне имиджа на тези специалисти, като част от медицинските екипи, в които работят.

Направените изводи в края, правят тази част на дисертацията логически завършена и създават усещането за важността на следващата глава.

В IV глава, озаглавена като **„Резултати и обсъждане от анкетното проучване сред студенти, обучаващи се в специалност „Медицински лаборант““** е изследвана удовлетвореността на студентите от обучителния процес, оценена е теоретичната и практическата подготовка, както и смесената (електронна и присъствена) форма на обучение. Анализирани са конкурентоспособността и информираността относно продължаващото обучение сред студентите. Според резултатите по – голямата част от тях са добре запознати с нормативната база, регламентираща професионалните

компетенции на специалност „Медицински лаборант“ в Р България (61%). Според изказаното мнение за развитие на специалността медицинските колежи – Варна и Ст. Загора осигуряват модерен учебен процес с високо ниво на преподаване, както и отлична материално-техническа база (80%). Студентите високо оценяват актуалността на лекционния материал, който се преподава (89%), както и провеждането на учебна практика и преддипломен стаж (55%). Над половината от анкетиранията са на мнение, че са готови да започнат веднага работа както у нас, така и в други държави (52%).

В края на главата са направени основни изводи, но прави впечатление, че в някои от изводите е допусната неточност и се визира само специалността в Медицински колеж – Варна и базите, които осигурява Медицински университет – Варна.

В глава V озаглавена „**Резултати и обсъждане от интервю с мениджъри на медико-диагностични лаборатории**“ са представени резултати от проведено полуструктурирано (би могло да се обсъжда и като дълбочинно) интервю със собственици и мениджъри на медико-диагностични лаборатории (n=10) по въпроси, засягащи уменията и компетентностите, които работещите медицински лаборанти придобиват и усвояват по време на обучението си и необходимост от следдипломно обучение; теоретична и практическа подготовка на студентите - медицински лаборанти; предимства и недостатъци на ОКС „Професионален бакалавър“ и необходимост от реформа в обучението. Интерес представляват направените препоръки от експертите, които могат да се обобщят по следния начин: *Увеличаване на часовете по учебна практика (R1, R3, R4, R5); Въвеждане на летен стаж (R8, R5, R10); Учебна практика да се провежда в медико-диагностични лаборатории, които са акредитирани за обучение (R2, R4, R8,); Нова квалификационна степен, отговаряща на европейските изисквания (R6, R8, R9, R10); Въвеждане на магистърска програма с дисциплини, тясно профилирани за медицинските лаборанти (R1, R5, R6, R7, R10) и специализираща подготовка (СДО) за конкретната област (R2, R3, R7, R8, R9).*

Глава VI е представен „Модел на магистърска програма“. Авторката на базата на получените резултати и направеният SWOT анализ убедително генерира идея за представяне на **Модел на магистърска програма**, като израз на виждането за подготовка на квалифицирани и добре подготвен лаборанти, които да бъдат конкурентноспособни в динамично променящата се среда. В тази глава е предложен и **Модел на учебен план за специалност „Медико-лабораторен мениджмънт“ след ОКС „Професионален бакалавър“** с хорариум от минимум 1035 часа аудиторна заетост (включваща задължителните и две избираеми дисциплини), като се придобиват не по-малко от 126 кредита (включващи задължителните, две избираеми дисциплини и държавен изпит/защита на дипломна работа, като са обосновани и *особености на учебния план.*

Авторката заключава, че *в условия на непрекъснат прогрес на науката и техниката, с въвеждането на нови технологии и адаптиране към пазара на труда е необходимо придобиването на ОКС „бакалавър“ или проектирането на магистърска програма конкретна за специалност „Медицински лаборант“, в която специалистите да надградят знания и компетентности по отделните лабораторни направления. Това ще е естествен и полезен ход.*

Глава VII авторката е озаглавила „**Изводи, предложения и приноси**“. Формулирани са 6 извода, като са пропуснати изводи, които са съществени и важни за цялостния дисертационен труд.

Оценка на приносите

Дисертационният труд представлява първо по рода си целенасочено и комплексно проучване относно съвременни модели, нови подходи и перспективи в

обучението на студентите от специалност „Медицински лаборант“. Авторката на базата на получените резултати очертава необходимостта да бъдат преосмислени ролята, функциите и задачите на медицинските лаборанти и на тази основа насочва вниманието към допълнително обучение, което би осигурило достойно място на медицинските лаборанти в екипа, осъществяващ превенция, както и в целия лечебно-диагностичен процес.

Резултатите от научното проучване, формулираните изводи и препоръки очертават **приноси с теоретично - познавателен и методичен характер и практико - приложен характер.**

Справката за приносите представена в дисертационния труд отразява сравнително обективно реалните достижения на автора. От представените от авторката приноси възприемам следните:

Приноси с теоретично - познавателен и методичен характер

1. Направена е историческа справка относно развитието на специалността „Медицински лаборант“ в Р България.
2. Извършен е сравнителен анализ на обучението по специалността „Медицински лаборант“ в България и в други страни.
3. Описани са методическите подходи за обучение на медицинските лаборанти чрез използване на електронни учебни ресурси.
4. Научно е обоснована необходимост от създаване на магистърска програма със специалност „Медицински лаборант“, обучаван в Р България.

Приноси с практико-приложен характер

1. Проучено е мнението на студенти, обучаващи се в специалността и практикуващи медицински лаборанти за равнището на удовлетвореността и професионалната реализация, както и за желанието им за придобиване на по-висока квалификация.
2. Изследвано е мнението на експерти в областта на Клиничната лаборатория относно професионалната подготовка на медицинските лаборанти работещи в МДЛ.
3. Предложен е Модел на учебен план за магистърска програма целяща повишаване образователно квалификационната степен на ОКС „професионален бакалавър“ със специалност „Медицински лаборант“.

В дисертационният труд са формулирани препоръки и предложения, които биха били ценни в методологически аспект за Министерство на здравеопазването, Министерство на образованието и Медицинските университети/ колежи, където се обучават студенти от специалност „Медицински лаборант“.

Авторефератът възпроизвежда най – съществените моменти от дисертационният труд и е представен в обем от 58 страници.

Изследователският портфейл на авторката включва към момента общо 4 научни публикации в специализирани списания, свързани с дисертационния труд, които са реализирани през 2020, 2021 и 2023 година, с което преп. Михайлова е изпълнила изискванията критериите за ОНС „доктор“. *Препоръчвам авторката да публикува резултати от дисертационният труд в специализирани научни списания у нас и в чужбина, за да станат достояние на по – широк кръг преподаватели в областта на здравните грижи и на медицински лаборанти.*

Въпреки някои критични бележки към дисертационния труд, докторантката покрива приетите от МУ Варна изисквания за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“. Разработеният дисертационен труд може да се разглежда като актуална научна работа с важни теоретични и практически приноси.

Лични впечатления

Считам за необходимо да споделя личните си впечатления. Познавам Йорданка Михайлова като моя студентка в специалност „Управление на здравни грижи“, в последствие и като преподавател в Медицински колеж Варна. Високо оценявам коректността и позитивизма, които тя притежава, както и управленските ѝ качества. Открита по характер с много добри комуникативни умения, любознателна и последователна в действията си тя се утвърждава като уважаван преподавател и колега. Считам, че натрупаният педагогически и практически опит са дали възможност докторантката да оцени правилно съществуващата реалност като изследва въпроси, свързани с развитието на специалност „Медицински лаборант“ и да предвиди някои необходими промени, отнасящи се до повишаване подготовката на медицинските лаборанти в образователно – квалификационните степени „бакалавър“ и „магистър“ чрез предложен Модел на учебен план за ОКС „магистър“. Преп. Михайлова доказва умения на изследовател, който успява да насочи дейността на медицинския лаборант към добри европейски практики и подходи в обучението, и издигане на практическата роля която би имал при промяна на тези обстоятелства медицинският лаборант в България.

В заключение: Въз основа на професионалното развитие, научните и учебно-преподавателски постижения и съобразявайки се с критериите на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника към него и Правилника за развитие на академичния състав в МУ „Проф. д-р П. Стоянов“ - Варна , **давам положителния си вот и убедено предлагам на уважаемото Научно жури докторантката Йорданка Йорданова Михайлова да придобие ОНС „Доктор“ по специалност „Управление на здравните грижи ”** за нуждите на УС „Медицински лаборант“ в Медицински колеж на МУ- Варна.

18.01.2024

Заличено на основание чл. 5,
§1, б. „В“ от Регламент (ЕС)
2016/679

Изготвил рецензията,
Проф. д-р Соня Тончева, д.оз.н.